

STORA ÅBY KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Ödeshögs församling

Ödeshögs kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

2006

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

STORA ÅBY KYRKOÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Stora Åby församling

Ödeshögs kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	2
Bakgrund	2
Syfte	2
Kulturminneslagen och begravningslagen	2
Kulturhistorisk bedömning	3
Inventeringens uppläggning och rapport	3
Översiktskarta	4
Stora Åby kyrkogård	4
Kyrkogårdens omgivning	4
Stora Åby kyrka	5
Kyrkogårdens historik	6
Översiktlig beskrivning av vegetation mm – Karta	8
Beskrivning av kyrkogården	9
Beskrivning av enskilda kvarter	15
Kvarter A	15
Kvarter B	17
Kvarter C	19
Kvarter D	22
Kvarter E	23
Källor	25
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	26
Förklaring till exempellistan	26
Utvärderingskarta	27
Bilagor	
Exempellista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: "Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om

gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

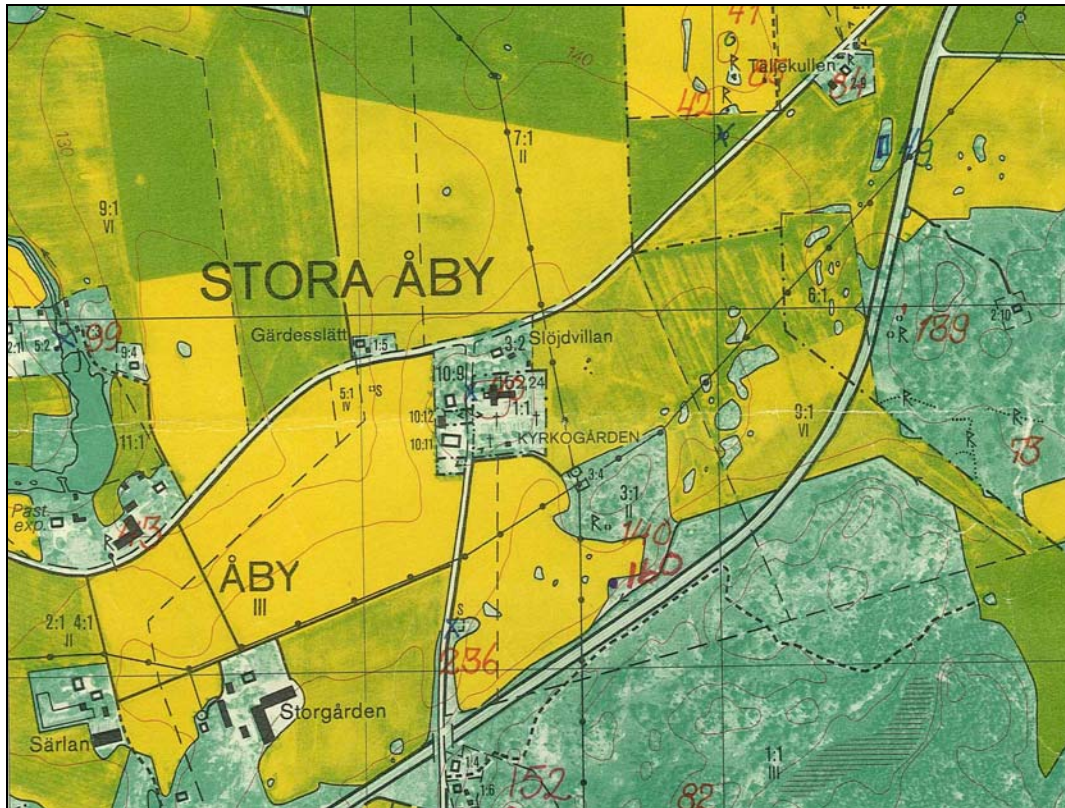
Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt länsmuseumerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit länsmuseumets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Johan Back, Östergötlands länsmuseum 2006. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands länsmuseum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 084 17, Stora Åby, 1981.

STORA ÅBY KYRKOGRÅRD

Kyrkan med omgivande kyrkogård ligger ca 3 km öster om Ödeshögs samhälle. Kyrkogården har en rektangulär planform i nord/sydlig riktning. Kyrkan ligger på kyrkogårdens norra del och kyrkans långhus är orienterat i öst/väst.

Kyrkogårdens omgivning

Stora Åby kyrka har ett mycket dominant läge på en markerad höjd i det öppna odlingslandskapet. Den medeltida kyrkplatsen har aldrig utvecklats till ett traditionellt sockencentra. Vid kyrkan har endast socknens skolbyggnader uppförts. Den äldsta, som är belägen väster om kyrkan, är uppförd på 1860-talet. I samband med att en ny skolbyggnad uppfördes 1933 byggdes den om till lärarbostäder och inrymmer idag bostadslägenheter. Norr om kyrkan är en s k slöjdvilla från 1889 belägen. Den är en av fyra som uppfördes som trädgårds- och slöjdsolor i enlighet med en donation. De övriga finns i Heda, Rök och Ödeshög. Den fungerar numer som församlingshem. Kyrkomiljön ingår i ett större område av riksintresse för kulturmiljövården.

Utsnitt ur häradsekonomska kartan blad, 1868-1877.

Stora Åby kyrka

Stora Åby är en medeltida socken. Kyrkan har ett mycket dominant läge på en markerad höjd i det öppna odlingslandskapet. Den uppfördes ursprungligen under 1100- eller 1200-talen. Mellan åren 1756-1757 uppfördes ett nytt långhus intill det bevarade medeltida tornet. Den nya kyrkobyggnaden uppfördes av östgotabyggmästaren Petter Frimodig efter ritningar av biskop Rhyzelius i Linköping. Tornspiran fick en för Petter Frimodig typisk utformning. Kyrkan fick ett rektangulärt långhus med rakslutet kor av långhusets bredd med bakomliggande sakristia. Långhuset täcks av ett kopparklätt brutet takfall, vilket ursprungligen var spåntäckt och fasaderna är vitputsade. Huvudingången är via tornet i väster, ingångar finns även till koret och sakristian. Interiören präglas av ett mycket högt trätunnvalv och med en i stort sett bevarad inredning sedan byggnadstiden.

Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Kyrkogården har vuxit fram kring den medeltida kyrkan. På häradsekonomska kartan 1868-1877, syns en tydlig markering kring kyrkobyggnaden, markeringen tolkas som att det är dagens kvarter A och B som ingår i kyrkogården. Innanför markeringen växer en trädkrans. Söder om den markerade kyrkogården markeras ytterligare ett område, dagens kvarter C. På ett fotografi från 1906 F syns kyrkan från söder. Fotografiet tolkas som att kyrkogården slutade i söder med dagens kvarter B. På ett flygfotografi från 1952 syns kyrkogården från söder. På detta kort syns kyrkogårdens trädkrans tydligt, men även den trädkrans som omgärdad hela kyrkomiljön med kyrka och skola. 1932 sker den senaste utvidgningen av kyrkogården i söder. På flygfotografiet syns det att delar av utvidgningen fortfarande är utan gravsättningar 1952.

1932 invigs kapellet som byggs efter en donation av bröderna Cervin, kapellet ritas av Erik Hahr. I samband med kapellets tillkomst utvidgas även kyrkogården i söder, efter skisser av Hahr. Utrymmet togs från en åker, den gamla stenvallen plockades ned och placerades på det nya områdets sida mot landsvägen, två öppningar i kyrkogårdsmuren görs.

1962 trappan upp till kyrkan ritas av professor Erik Lundberg. De massiva granitblocken lades enligt uppgift i bly för att bli så väderbeständig som möjligt.

1971 utvidgning av kyrkogården åt öster.

Enligt Linköpings stifts bogårdsinventering fanns det fram till 1800-talet stigluckor i väster och öster, bogårdsmurarna skall även ha haft en skyddande täckning.

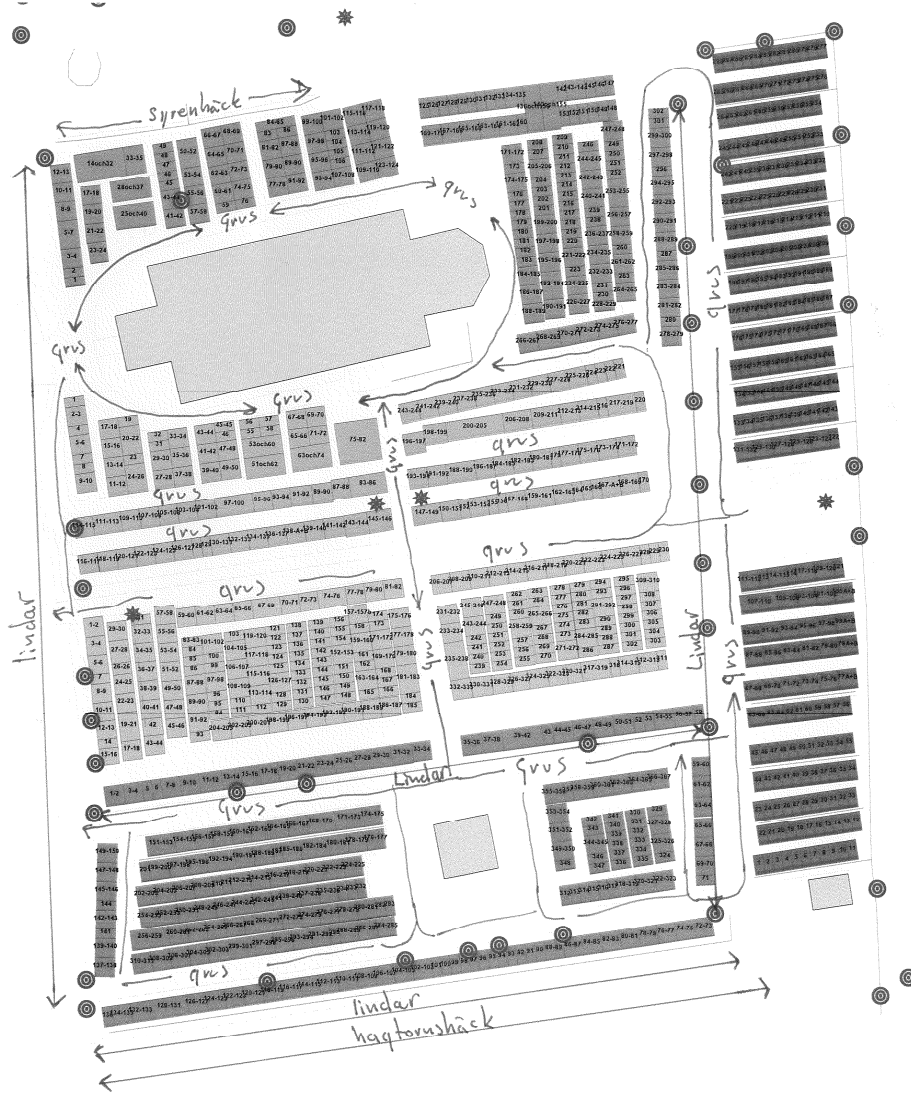
Foto 1906, foto i Östergötlands länsmuseum's samlingar.

Foto 1952, foto i Östergötlands länsmuseum's samlingar.

Översiktlig beskrivning av vegetation mm - Karta

Stora Åby kyrkogård

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅDEN

Kyrkogården består av fem kvarter: A-E. Kvarter A ligger norr och öster om kyrkan. Kvartererna B-C ligger i de olika nivåerna söder om kyrkan och kvarter E är den senaste utvidgningen av kyrkogården och ligger öster om den samma. Kyrkan ligger på kyrkogårdens norra del.

Allmän karaktär

Kyrkan ligger högt belägen med den omkringliggande kyrkogården delvis terrasserad i söder. Höjdskillnaderna och grusgångarna är tydliga markörer för de olika etapper kyrkogården har utvidgats. Kyrkogården omgärdas av en trädkrans utav lindar. Centralt placerad, söder om kyrkan står ett kravkapell som uppfördes 1932 efter ritningar av Erik Hahr.

Fristående mur i väster.

Stödmur i väster.

Stödmur i norr.

Stödmur i öster.

Omgärdning

Väster: stödmur delvis murad. Muren norr om trappan har en betydande höjd av ca 2,5 meter, här är muren delvis fogad med cementhaltigt bruk. Söder om trappan övergår muren från stödmur till en fristående kallmurad mur. Stenarna i muren varierar i storlek och beskaffenhet. Den södra delen av muren lades om i samband med att kyrkogården utvidgades åt söder 1932.

Norr: kallmurad stödmur. Norr om kyrkan är terrängen delvis betydligt brant. Muren är därför terrasserad med två stödmurar. Murarna är kallmurade utav granit i varierande storlek viss skolning förekommer. I öster blir muren en halvmur.

Öster: kallmurad stödmur. Muren uppfördes i samband med att kyrkogården utvidgades åt öster. Muren är lagd utav kvaderhuggna granitblock i relativt jämna skift.

Söder: kallmurad fristående mur utav stora granitblock, viss skolning. Mur finns endast i det sydvästra hörnet. I övrigt omgärdas kyrkogården i söder av en hagtornshäck.

Ingångar

Väster: Centralt placerad utanför kyrkans ingång i väster är en trappa belägen som leder upp till kyrkogården. Trappan anlades 1962 efter ritningar av professor Erik Lundberg. Trappan är murad utav cementhaltigt bruk. Enligt uppgift skall sättstegen i granit vara lagda i bly.

Trappan har ledstänger i järn, arrangemanget har inga grindar.

Söder om trappan finns tre dubbelgrindar av järn, i rapporten benämns de norra, mellersta och södra grinden i väster. Mellersta och södra grindöppningarna skall enligt uppgift ha tillkommit 1932 då kyrkogården utvidgades i söder.

Norra grinden, dubbelgrind i smidesjärn. Grindstolpar av grovhuggen granit med avfasat krön. Grind och grindstolpar är förmodligen från 1800-talets slut.

Mellersta grinden, dubbelgrind i järn. Grindstolpar av slätthuggen granit med avfasat krön. Grind och grindstolpar är från 1930-talet.

Södra grinden, dubbelgrind i järn. Grindstolpar av slätthuggen granit med avfasat krön. Grind och grindstolpar är från 1930-talet.

Norr: trappa längsmed kyrkogårdsmuren. Sättsteg utav huggen granit. Trappan är tillsynes dåligt lagd och har skador.

Dubbelgrind i väster, (norra).

Dubbelgrind i väster, (södra).

Trappa i väster.

Trappa i norr.

Vegetation

Väster: nio lindar bildar trädkrans.

Norr: längsmed kyrkogårdsmuren växer syrener.

Öster: nio lindar bildar trädkrans längsmed den äldre sträckningen utav kyrkogården, ytterligare tio lindar omgärdar kyrkogårdens utvidgning i öster.

Söder: sex lindar bildar trädkrans, mellan lindarna i söder växer en häck utav hagtorn.

Tre lindar växer i väst/östlig riktning mellan kvarter C och D.

Gångsystem

Från trappan som leder upp till kyrkogården i väster leder en grusbelagd gång fram till kyrkans huvudentré i västgaveln, gången fortsätter runt kyrkan. Från kyrkans södra ingång löper en grusad gång som passerar två trappor i kvarter B fram till begravningskapellet. I den del av kvarter B som är terrasserad löper två grusgångar i väst/östlig riktning. Nedanför kvarter B går ytterligare en gång i väst/östlig riktning, gången ansluter till den norra grindöppningen i väster. Mellan kvarter C och D löper ytterligare en gång i väst/östlig riktning, gången ansluter till den mellersta grindöppningen i väster. Delar av kvarter D ligger längsmed kyrkogårdens omgärdning, innanför dessa gravvårdar löper en grusad gång. Vid kyrkogårdens utvidgning i öster löper en grusad gång längsmed kyrkogårdsmuren i nord/sydlig riktning.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns flera omgärdade gravvårdar, flertalet är omgärdade med stenram och belagda med grus. En gravvård är omgärdad av ett smidesstaket och en gravvård har resta pollare där kedjan saknas. I kvarteret finns även flera tidstypiska gravvårdar från 1800-talets slut, till exempel den sköldformade gravvården samt den så kallade bautastenen. På kyrkogården finns även flera kors i sten eller metall.

Omgärdad gravvård belagd med grus.

Stenkors.

Minneslund

Minneslunden ligger i det kvarter som las ut 1971 öster om kyrkan, förmodligen anlades minneslunden samtidigt. Minneslunden är delvis plattsatt och bänkar och en brunn ingår i arrangemanget. En hängask hänger delvis över minneslunden.

Minneslund

Byggnader

1932 invigs gravkapellet som byggs efter en donation av bröderna Cervin, kapellet ritas av Erik Hahr. Gravkapellet präglas av en mycket medveten arkitektonisk utformning med spritputsade fasader, omsorgsfullt utformade ekportar och en lanternin. Lanterninen ger den mycket välbevarade interiören ett speciellt överljus.

Gravkapellet.

Övrigt

Strax sydöst om kyrkan står en gravvård från 163?, gravvården är rest över Torsten Erickson. Vid kyrkogårdens nordöstra del ligger undanplockade gravvårdar.

Gravvård från 163?.

Skraffering av gravvården, Sune Ljungstet, ÖLM.

Kulturhistorisk bedömning

Stora Åby kyrka och kyrkogård med dess, grindar, mur, gravkapell och trädkrans är en väl sammanhållen miljö med mycket höga kulturhistoriska värden.

Kyrkogården har vuxit fram kring den medeltida kyrkan. På häradsekonomiska kartan 1868-1877, syns en tydlig markering kring kyrkobyggnaden, markeringen tolkas som att det är dagens kvarter A och B som ingår i kyrkogården. Innanför markeringen växer en trädkrans. Söder om den markerade kyrkogården markeras ytterligare ett område, dagens kvarter C.

1932 invigs kapellet som byggs efter en donation av bröderna Cervin, kapellet ritas av Erik Hahr i en nationalromantisk stil. Gravkapellet uppförs även i den nationalromantiska andan med medvetna materialval. I samband med kapellets tillkomst utvidgas även kyrkogården i söder, dagens kvarter D, efter skisser av Hahr.

1971 genomförs den senaste utvidgningen i öster.

Av stort kulturhistoriskt- och miljöskapande värde för hela kyrkomiljön i Stora Åby är bland annat träden i trädkransen som visar på det parkideal som blev vanligt på landsortskyrkogårdarna framförallt under 1800-talet. Grusgångarna, grindarna i smidesjärn, träden och de olika murarna och omgärdningarna är idag väsentliga för att man skall kunna se strukturerna mellan de olika kvarteren och kyrkogårdens olika utvidgningar.

På kyrkogården är till viss del den äldre strukturen som uppstod senast under andra delen av 1800-talet väl bevarad. Den innebär att mer påkostade ”köpegravar” förlades invid kyrkogårdsmuren och i kvarterens ytterkanter. Inne i kvarteren fanns de enklare linjegravarna. Systemet med linjegravar växer fram under slutet av 1700-talet. Det innebär att begravingarna skedde på linje vartefter dödsfallen skedde. Äkta makar eller andra familjemedlemmar begravdes inte bredvid varandra. Från början innebar systemet troligen inte någon direkt ”statuskillnad” men under 1800-talet övergick det till att bli en gravläggning för dem som inte kunde eller ville betala för en gravplats.

På Stora Åby kyrkogård står ”köpegravarna” mestadels i kvarter A och B men även i kvarter C. Många av dessa gravvårdar är idag omgärdade med stenram. De omgärdade gravvårdarna visar på en gravutformning som var mycket vanlig på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet och ca 100 år framåt. Gravstaket i järnsmide är en tidig form av omgärdning, medan stenramarna mestadels är från 1920-talet och framåt.

På kyrkogården finns gravvårdar kvar från den så kallade allmänna linjen främst i kvarter A och C, där kan man bitvis följa gravläggningarna från 1931- 1966. Det är värdefullt att man bitvis kan följa ordningen på gravläggningarna.

Enstaka gravvårdar har ett högt eller mycket högt kulturhistoriskt värde. Detta gäller bland annat den mängden utav omgärdade gravvårdar som ligger i kyrkans närhet. Detta gäller även de tidstypiska gravvårdarna som s k bautasten, öppen bok, obelisk samt kors. Stort historiskt värde har även kalkstensgravvården från 1630-talet sydöst om kyrkan.

Enstaka gravvårdar kan även ha ett mycket stort lokalhistoriskt värde bland annat i form av titlar, som säger en del om näringsliv och social struktur i en socken. På Stora Åbys kyrkogård finns titlar såsom; Riksdagsmannen, häradsdomaren, professorn, veterinären, postmästaren, mjölnaren och flygtekniker. Samt 15 titlar med hemmansägaren/ lantbrukaren.

BESKRIVNING AV ENSKILDA KVARTER

Kvarter A (Hallonröd färg på gravkartan)

Kvarteret omfattar gravplats nr A 1-302 och ligger norr och öster om kyrkan. Väster och norr om kvarteret, utanför kyrkogårdsmuren, ligger en utvidgningen och slöjdvillan. Söder om kvarteret finns kyrkan och kvarter B.

Gravnumreringen börjar i kvarterets sydvästra del och löper sedan runt raderna av gravläggningar åt öster, den sista raden att numreras i kvarteret är den rad som ligger längsmed kyrkogårdens senaste utvidgning i öster.

Östra delen av kvarter A.

Allmän karaktär

Kvarter A ligger norr och öster om kyrkobyggnaden har en öppen karaktär utan rygghäckar. Kvarterets delar nordöst och längsmed den norra kyrkogårdsmuren har flera stora omgärdade gravplatser. Kvarterets östra del ligger i slänten ned från kyrkan, här är gravvårdarna inte omgärdade och har en mindre skala, gravvårdarna står i rader i nordsydlig riktning. I kvarterets östra del finns även flera gravvårdar från den så kallade allmänna linjen med årtalen, 1931-1932 och 1934-1935. I kvarterets sydöstra del finns omgärdade gravplatser, öster om dessa står gravvårdar i grus i anslutning till den grusade gången som löper i väst/östlig riktning.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas i väster, norr och öster utav kyrkogårdsmuren.

Ingångar

Dubbeltrappan väster om kyrkan leder upp till kyrkans entré och till kyrkogårdens kvarter A och B.

Dubbeltrappa väster om kyrkobyggnaden, uppförd efter ritningar av professor Erik Lundberg.

Vegetation

Kvarteret är gräsbelagt. Längsmed den norra kyrkogårdsmuren växer syrener. Enstaka buskar växer i kvarteret.

Gångsystem

Från trappan väster om kyrkan löper en grusad gång norr och öster om kyrkan som avgränsar kvarteret mot kyrkobyggnaden. I kvarterets östligaste del löper en gång i nord/sydlig riktning.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns flera omgärdade gravvårdar, flertalet är omgärdade med stenram och belagda med grus. En gravvård är omgärdad av ett smidesstaket och en gravvård har resta pollare där kedjan saknas. I kvarteret finns även flera tidstypiska gravvårdar från 1800-talets slut, till exempel den sköldformade gravvården samt den så kallade bautastenen. I kvarteret finns även flera stenkors.

Tidstypisk gravvård från 1800-talets slut
gravvårdsnummer A 14 & 32.

S k bautasten, gravvårdsnummer A 136.

Byggnader

-

Övrigt

Undanställda gravvårdar ligger i den nordöstra kyrkogårdsmurens halvmur. Här finns bland annat en del utav de gravvårdar som tidigare ingått i den s k allmänna linjen.

Kulturhistorisk bedömning

Enskilda gravvårdar kan ha ett kulturhistoriskt värde bland annat då de representerar en tidstypisk gravvård. Detta gäller bland annat de två sköldformade gravvårdarna samt gravvården i form av en s k bautasten. Enstaka gravvårdar kan även ha ett mycket högt kulturhistoriskt värde bland annat i form av titlar, som säger en del om näringsliv och social struktur. I kvarter A finns titlar såsom; doktorn, riksdagsmannen, bergsingenjören och hemmansägaren.

De omgärdade gravvårdarna visar på en gravutformning som var mycket vanlig på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet. Gravstaket i järnsmide är en tidig form av omgärdning medan stenramarna mestadels är från 1920-talet och framåt.

Kvarter B

(Grön färg på gravkartan)

Kvarteret omfattar gravplats nr B 1-244 och ligger söder om kyrkan. Väster om kvarteret, utanför kyrkogården, den gamla skolan. Öster om kvarteret finns kvarter E. Söder om kvarteret ligger kvarter C.

Gravnumreringen börjar i kvarterets nordvästra del och fortsätter sedan runt gravläggningarna åt öster fram till grusgången där vänder numreringen och fortsätter med numrering en av de två rader med gravvårdar som ligger något terrasserat. Där efter numreras gravvårdarna öster om grusgången på liknande sätt.

Del av kvarter B från väster.

Allmän karaktär

Kvarter B ligger söder om kyrkan terrängen sluttar ned från kyrkan åt söder, kvarteret är därför terrasserat. Av gravvårdarna närmast kyrkan finns flera stora gravvårdar omgärdade med stenram. Omgärdade gravvårdar finns även i terrasseringarna i kvarterets södra del, där löper grusgångar i väst/östlig riktning och gravvårdarna är till viss del grusbelagda. Mellan de olika terrasseringarna finns två trappor med sättsteg av granit och med ledstänger av svartmålat järn.

Omgärdning

I väster och öster omgärdas kvarteret av kyrkogårdsmuren.

Ingångar

Dubbeltrappan väster om kyrkan leder upp till kyrkans entré och till kyrkogårdens kvarter A och B.

Vegetation

Kvarteret är gräsbelagt. Vid trapporna som leder ned mot terrasseringarna och kvarter C växer buskar av spirea.

Gångsystem

I kvarteret finns ett betydande gångsystem, en grusbelagd gång avgränsar kvarteret från kyrkobyggnaden. I kvarterets mitt, från kyrkans ingång i söder löper en grusbelagd gång ner genom två trappor mot kvarter C. Kvarterets två terrasseringar är helt eller till del grusbelagda.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns flera omgärdade gravvårdar, flertalet är omgärdade med stenram belagda med grus. I kvarteret finns gravvårdar i form av kors i järn och sten, ytterligare kan nämnas de två gravvårdarna i form av öppna böcker samt en urna av gjutjärn på ett fundament av svart granit. Urnan är stämplad *No 3. SKOGLUND & OLSON. GEFLE.*

Urna i gjutjärn, gravvårdsnummer B 2,3.

Öppen bok, gravvårdsnummer B 175, 176.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Enstaka gravvårdar kan även ha ett mycket högt kulturhistoriskt värde bland annat i form av titlar, som säger en del om näringsliv och social struktur. I kvarter B finns titlar såsom; häradsdomaren, verkmästaren, professorn, lantbrevbäraren och hemmansägaren.

De omgärdade gravvårdarna visar på en gravutformning som var mycket vanlig på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet. Gravstaket i järnsmide är en tidig form av omgärdning medan stenramarna mestadels är från 1920-talet och framåt.

Kvarter C

(Ljusblå färg på gravkartan)

Kvarteret omfattar gravplats nr C 232 och ligger söder om kyrkan. Väster om kvarteret, utanför kyrkogården, ligger den nya skolan. Norr om kvarteret ligger kvarter B och kyrkan. Väster och söder om kvarteret ligger kvarter E respektive kvarter D.

Gravnumreringen börjar i kvarterets nordvästra del och löper sedan runt raderna av gravläggningar åt öster.

Kvarter C från nordöst, i förgrunden syns kvarter B.

Allmän karaktär

Kvarteret ligger söder om det delvis terrasserade kvarter B på plan mark. I kvarterets utkanter finns flera gravvårdar med omgärdning.

Omgärdning

I väster och öster avgränsas kvarteret av kyrkogårdsmuren.

Ingångar

Det finns två ingångar i kvarterets nordvästra och sydvästra del. Nordvästra grinden, dubbelgrind i smidesjärn. Grindstolpar av grovhuggen granit med avfasat krön. Grind och grindstolpar är förmodligen från 1800-talets slut.

Sydvästra grinden, dubbelgrind i järn. Grindstolpar av slätthuggen granit med avfasat krön. Grind och grindstolpar är från 1930-talet.

Vegetation

Kvarteret är gräsbelagd, mot väster och öster angränsar kvarteret mot tre respektive två lindar som ingår i trädkransen. Enstaka buskar växer vid enskilda gravvårdar.

Gångsystem

Kvarteret omgärdas av grusbelagda gångar mot väster, norr och öster. Kvarteret delas även in i två delar av den grusbelagda gången som leder ned från kyrkans entré i söder fram till gravkapellet.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns flera gravvårdar omgärdade med en stenram, dessa omgärdade gravvårdar ligger i kvarterets ytterkanter. Inne i kvarteret dominerar gravvårdar från 1940 och fram till idag. Gravvårdarna är därför låga och breda till sin gestaltning.

I kvarteret västra och östra delar finns två områden med den så kallade allmänna linjen bevarad. I kvarterets västra del gäller detta gravvårdsnummer C 121-185. Där man bitvis kan följa gravläggningarna från 1952- 1966. I kvarterets östra del gäller detta gravvårdsnummer 247-310. Där man bitvis kan följa gravläggningarna från 1927-1948.

Omgärdad gravvård, gravvårdsnummer C 324,325.

Gravvårdsnummer C 95.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

De omgärdade gravvårdarna visar på en gravutformning som var mycket vanlig på länets kyrkogårdar från mitten av 1800-talet. Gravstaket i järnsmide är en tidig form av omgärdning medan stenramarna mestadels är från 1920-talet och framåt.

I kvarteret finns gravvårdar kvar från den så kallade allmänna linjen, där kan man bitvis följa gravläggningarna från 1931- 1966. Det är värdefullt att man bitvis kan följa ordningen på gravläggningarna.

Kvarter D

Kvarteret omfattar gravplats nr D 1- 367 och ligger söder om kyrkan. Norr om kvarteret ligger kvarter C. Väster om kvarteret, utanför kyrkogårdsmuren ligger skolorna. Söder och öster om kvarteret ligger jordbruksmark, bortanför jordbruksmarken i söder löper E4;an.

Östra delen av kvarter D, från sydöst.

Allmän karaktär

Kvarteret ligger i samband med att gravkapellet byggdes och har en symmetrisk uppbyggnad, det gräsbelagda kvarteret delas in i olika områden genom grusgångar. I den östra delen av kvarteret växer enstaka ryghäckar.

Omgärdning

Kvarteret omgärdas i söder av en hagtornshäck och i väster av kyrkogårdsmuren. I Öster ansluter kvarteret till en redskapsbod och gånganslutningar finns till kvarter E.

Ingångar

I öster ansluter kvarteret till en redskapsbod, och ett gångsystem leder upp till kvarter E. I söder ansluter kvarteret till en dubbelgrind i järn. Grindstolpar av slätthuggen granit med avfasat krön. Grind och grindstolpar är från 1930-talet.

Vegetation

Kvarteret är gräsbelagt, i söder ansluter kvarteret till trädkransen utav lindar samt den hagtornshäck som växer mellan lindarna. I kvarterets östra del växer enskilda ryghäckar.

Gångsystem

I kvarteret finns flera gångar belagda med grus, i kvarterets norra del löper en gång i östvästlig riktning, grusgången skiljer kvarteret från kvarter C. På var sida om gravkapellet i nordsydlig riktning finns två gångar. Längsmed omgärdningen i söder, innanför en rad av gravläggningar löper en grusbelagd gång, gången ansluter till kvarterets ingång i väster samt övriga grusgångar i öster.

Gravvårdstyper

I kvarteret finns flera grusbelagda gravvårdar omgärdade med stenram. Kvarteret domineras av gravvårdar från 1930-talet och framåt, gravvårdarna är därför låga och breda, ofta av grå granit.

Byggnader

Centralt placerat i kvarter D ligger gravkapellet. 1932 invigs gravkapellet som byggs efter en donation av bröderna Cervin, kapellet ritas av Erik Hahr. Gravkapellet präglas av en mycket medveten arkitektonisk utformning med spritputsade fasader, omsorgsfullt utformade ekportar och en lanternin. Lanterninen ger den mycket välbevarade interiören ett speciellt överljus.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

1932 invigs kapellet som byggs efter en donation av bröderna Cervin, kapellet ritas av Erik Hahr i en nationalromantisk stil. Gravkapellet uppförs även i den nationalromantiska andan med medvetna materialval. I samband med kapellets tillkomst utvidgas även kyrkogården i söder, dagens kvarter D, efter skisser av Hahr.

Kvarter E

Kvarteret omfattar gravplats nr E 1-277 och ligger väster om kyrkan. Väster om kvarteret, utanför kyrkogården, ligger jordbruksmark. Öster om kvarteret finns kyrkan och kvarter A, B, C och D. Söder om kvarteret står en redskapsbod.

Allmän karaktär

Kvarteret las ut 1971 längsmed hela den äldre kyrkogårdens längd i väster. Kvarteret delas in i två delar av minneslunden som är centralt placerad i kvarteret. Rygghäckar växer frekvent i hela kvarteret, rygghäckarna växer i västöstlig riktning.

Kvarter E från söder.

Omgårdning

Öster: kallmurad stödmur. Muren uppfördes i samband med att kyrkogården utvidgades åt öster. Muren är lagd utav kvaderhuggna granitblock i relativt jämna skift. I samband med muren växer en berberishäck och i öster omgärdas kvarteret av ytterligare en häck.

Ingångar

Kvarteret nås genom öppningar i norr och söder, inga grindar.

Vegetation

Kvarteret är gräselagat, i kvarteret växer rygghäckar av olika slag.

Gångsystem

I kvarteret finns inget gångsystem, en grusbelagd gång löper i nordsydlig riktning i kvarterets västra del. Från grusgången leder en plattsatt gång fram till minneslunden.

Gravvårdstyper

Kvarteret är gravbelagt sedan 1971, låga breda gravvårdar dominerar.

Byggnader

-

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Kvarterets strikta karaktär har ett visst kulturhistoriskt värde.

Källor:

- Bogårdsmurar i Linköpings stift, Östergötlands län, inventering del 1-3, Grenberger Byggnadsrestaureringskontor 2004.
- Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.
Faksimilutgåva 1993.
- Hansson, Hans-Erik m fl. Vård av gravstenar. Riksantikvarieämbetet. 2002.
- Kulturhistorisk inventering av kyrkor och kyrkomiljöer utförd av Östergötlands länsmuseum 2003-
- Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.
- Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering. Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.
- Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.
- Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.
- Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.
- Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.
- Widgren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817. Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.*
- Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv.

www.lantmateriet.se. Häradscharta från 1868-77

www.ostergotlandslansmuseum.se

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR MED KULTURHISTORISKT INTRESSE

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats och gravvård. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen ”onumr. S om 042”. Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer.

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen ”granit” används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Anmärkning: Här noteras om gravvården har ett lokalhistoriskt eller personhistoriskt intresse eller andra anmärkningar– L1, P1, A1 osv. Detta hänvisar till korta notiser i slutet av exempellistan.

Utvärderings karta

Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse är markerade med X.

Gravvårdar med omgärdning är markerade med en fyrkant.

Stora Åby kyrkogård

